

ВОЕННАТА СТРАТЕГИЯ НА САЩ ПО ВРЕМЕ НА СТУДЕНАТА ВОЙНА

Д-р Пламен Николов Богданов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: В доклада са разгледани факторите, които влияят върху военностратегическите схващания след Втората световна война и са анализирани американските възгледи в два периода – от началото на Студената война до края на 60-те години на XX век и от началото на 70-те години до края на Студената война. Направени са изводи за характерните черти на военната стратегия на САЩ по време на Студената война.

Ключови думи: военна стратегия, САЩ, схващания, Студена война

Abstract: The paper examines the factors that have influenced military strategic perceptions after the Second World War and analysed American views in two periods – since the beginning of the Cold War to the end of the 60 years of the XX century and since the beginning of the 70 years to the end of the Cold War. Conclusions were drawn about the characteristic features of the United States military strategy during the Cold War.

Keywords: military strategy, USA, perceptions, Cold War

Резюме: В докладе рассматриваются факторы, повлиявшие на военно-стратегические концепции после Второй мировой войны, и проанализированы американские взгляды в два периода, с начала холодной войны до конца 1960-х и с начала 1970-х до конца холодной войны. Были сделаны выводы об особенностях военной стратегии США во время холодной войны.

Ключевые слова: военная стратегия, США, взгляды, холодная война

Въведение

След края на Втората световна война в света се създават нови политически реалности.

Образуван са две обществено-политически системи – западна и източна, с водеща роля в тях съответно на Съединените щати и Съветския съюз. Военните доктрини и стратегии на държавите от двете системи придобиват определено коалиционен характер, но някои от тях запазват като приоритет защитата на собствените национални интереси.

Военностратегическите схващания след Втората световна война се формират под въздействието на *два главни фактора*: създаването на ядреното оръжие и внедряване постиженията на научно-техническата революция във военното дело.

В САЩ военностратегическите възгледи, под влиянието и на други специфични фактори, се развиват строго индивидуално.

1. Военната стратегия на САЩ от началото на Студената война до края на 60-те години на XX век

След появата на ядреното оръжие то заема трайно място във военните доктрини – първо на САЩ, а по-късно – на СССР, Великобритания, Франция, Китай, Израел, Индия и Пакистан. Първата, свързана с използването на ядрено оръжие, е т. нар. **доктрина на „сдържане“**, възприета в САЩ през 40-те и 50-те години¹. Сдържане се използва в смисъл на сплашване и възпиране. Тази базисна военностратегическа концепция на САЩ е в основата на изменящите се стратегии на Вашингтон и НАТО през втората половина години на XX век. Основната ѝ цел е да бъде сплашен потенциалния противник, за да се предотвратят враждебните му действия спрямо Съединените щати. Най-важният момент в доктрината е използването на ракетно-

ядрената военна сила, която лишава евентуалния нападател от всякаква надежда безнаказано да постигне целите си.

Във връзка с поддържане на потенциал за съдържане, който включва и наличие на модерни конвенционални оръжия за реално водене на война, от средата на **50-те години** на XX век се развива **концепцията за т. нар. „ограничена война“**, разработена от Кисинджър, Телър, Шелинг и други.² Основната ѝ идея е страните да не си поставят крайни цели (физическо унищожаване на противника), да не прибегват до най-мощните си оръжия и да ангажират всичките си партньори. Степента на ограниченията, които дадена страна си поставя, зависи от поведението на противника. Реалният живот обаче има друга логика. Например, взаимното дешифриране на комуникациите от Северен Виетнам и САЩ довежда до бърза ескалация по отношение използваните военни средства – масирани бомбардировки, химически бойни отровни вещества, „умни“ боеприпаси и т. н. Единствените спазени ограничения са, че САЩ не нахлуват на територията на Северен Виетнам и не използват ядрено оръжие. Това е „студен душ“ за поддръжниците на тази концепция.

Изстрелването на първия съветски изкуствен спътник на Земята (ИСЗ) през 1957 г., както и на първия американски сателит през 1958 г. доказва, че въоръжените сили (ВС) на двете ядрени свръхсили вече разполагат реално с междуконтинентални балистични ракети (МБР).

В резултат на значително нарасналите бойни възможности на Стратегическата авиация на САЩ – голям боен радиус, системи за дозареждане във въздуха, ядрени и термоядрени авиационни бомби, множество военновъздушни бази по целия свят (а по-късно и на МБР), както и на значителния превес над СССР в ядрени заряди, в **периода 1953-1961 г.** в САЩ е приета **стратегията „Масирано възмездие“**³. Тя е възприета и от останалите страни-членки на НАТО. Стратегията изключва водене на ограничена война със СССР и за нейното реализиране е необходим голям брой

самолети, носители на ядрено оръжие. Нейна основополагаща основа е концепцията на първия удар, предполагаща нанасянето на превантивен внезапен ядрен удар (**концепция за „превантивния удар“**).

Превантивният удар е свързан с превантивната война (с цел да се изпревари противника, преди да се е подготвил и предприел нападение). Тази концепция се опира на ракетно-ядрена атака, насочена срещу военни обекти и командни центрове на противника, предприета при информация за подготвяна аналогична атака от негова страна. На теория тя се предприема едновременно с противниковото нападение или часове преди него. Тази концепция не е залегнала в нито една военна стратегия.

В рамките на стратегията „Масирано възмездие“ в САЩ е приета т. нар. **ядрена авиационна доктрина**. Съгласно документа водеща роля за постигане целите на войната има Стратегическата авиация, особено в началния, решаващия период на ядрената война, способна да нанася ядрени удари в дълбокия тил на СССР. По-късно това се изпълнява и от МБР.

През 60-те и 70-те години на ХХ век **първият вариант на доктрината на „сдържане“**, възприета в САЩ, е **доразвит**⁴. Основната цел на доктрината е изменена и формулирана в три варианта: сдържане чрез заплаха от унищожителен ответен удар; сдържане чрез заплаха от обезоръжаващ първи удар; сдържане чрез комбинирана заплаха от първи и ответен удар.

Сдържането чрез заплаха от унищожителен ответен (втори) удар е свързано със способността на дадена държава да издържи ядрено нападение и да съхрани достатъчно оръжия, с които да нанесе ответен удар на неприятеля и да му причини неприемливи щети (50 % загуби на население и 30 % загуби на инфраструктура и материални средства). Способността за втори удар се опира най-вече на стратегическите ракети, базирани на подводници и на междуконтиненталните

балистични ракети, базирани на суша (счита се, че двата вида ракети се откриват трудно).

Сдържането чрез заплаха от обезоръжаващ първи удар представлява внезапно нападение със стратегически оръжия, за да се унищожи военния потенциал на противника. Приема се, че първи удар може да бъде нанесен с достатъчно свръхточни и мощни ракети с минимално полетно време, непозволяващо на противника да задейства оръжейните си системи. Според американската теория от 70-те и 80-те години се приема, че оръжия за първи удар са междуконтиненталните балистични ракети с касетъчни бойни глави и мегатонов заряд.

Сдържане чрез комбинирана заплаха от първи и ответен удар. В годините на двуполюсната конфронтация и САЩ и СССР се придържат към по-малко дестабилизиращия първи вариант на сдържане – ответния удар. За да не бъде обаче празна заплаха, потенциалът на сдържане неизбежно включва и способност за реално водене на война, която не е свързана с размяна на ракетноядрени удари. Тази способност се определя от наличието на модерни бойни средства за водене на конвенционална война.

С нарастването на ядрените възможности на СССР и засилване ролята на фактора „уязвимост“ САЩ, а по-късно и НАТО приемат по-реалистичната по това време стратегия „Гъвкаво реагиране“ (1961-1971 г.) с нейна основа – **концепцията на „контрасилата“**. Според един от създателите на стратегията ген. М. Тейлър, същата предполага дозирано използване на военна сила, съразмерно с мащабите на възникналата опасност. „Контрасилата“ означава способност (и стратегия) за нанасяне на ракетно-ядрен удар върху военностратегическия арсенал на противника вместо върху градовете, икономическите и гражданските обекти. Контрасилата е по-малко ефективна срещу държава, чиито стратегически оръжия са в по-голямата си част мобилни (с морско или въздушно базиране).

В съответствие със стратегията „Гъвкаво реагиране“ е планирана и проведена войната във Виетнам, където ВВС играят водеща роля. През 1964 г. американската авиация започва нанасянето на въздушни удари по територията на северен Виетнам, а от 1965 г., наред с въздушната война, въоръжените сили на САЩ вземат непосредствено участие в операциите в Южен Виетнам.

2. Военната стратегия на САЩ от началото на 70-те години на XX век до края на Студената война

В периода 1969-1970 г. е постигнато **военностратегическо равновесие** (паритет) между САЩ и СССР в стратегическите ядрени оръжия. Еволюцията на възгледите, съобразно променящите се реалности и баланс на силите, довежда до нови модели на използване на въоръжените сили.

Вододел в стратегическото мислене е **идеята за „достатъчност на стратегическата сила“**, предложена от министъра на отбраната Мелвин Леърд по времето на президента Никсън (1971 г.). Има се предвид наличието на стратегически сили, които не превишават възможностите за нанасяне на втори удар и са достатъчни за съдържане на потенциалния противник. Тя показва известен отказ от стремежа за превъзходство и е основа на следващите американски ядрени концепции, включително и на националната военна доктрина „гъвкаво и избирателно ангажиране“, приета в САЩ през 1995 г.⁵

Стремежът да се намери изход от военностратегическата безизходица от 60-те и 70-те години намира израз във възприетата в САЩ в периода 1971-1981 г. **стратегия „Реалистично застрашаване“**, чиято основа е *концепцията за избор на целите*⁶. Това е **концепция за „ограничена ядрена война“**, при която стратегическите ядрени сили, включително Стратегическата авиация, се предвижда да се използва избирателно, преди

всичко по пусковите установки на МБР, по складовете с ядрено оръжие, летища на стратегическата (далечната) авиация, по войски в райони за съсредоточаване. Тази концепция получава развитие с теориите за контрасилата, за пренасочването (доктрината „Шлезинджър“ от 1976 г.) и селективния удар по военни и командни обекти на противника (Директива 59 на президента Картър).

От капана на „взаимното гарантирано унищожение“, в който попада човечеството, успява да го изведе нова военна доктрина, появила се след мъчителната за САЩ война във Виетнам. Нарушеният баланс на силите в Европа допълнително задълбочава кризата. Докато САЩ воюват във Виетнам, Съветският съюз модернизира своите танкове и ракети, развива военната си доктрина и удвоява броя на войските си в Европа.

Тъй като конвенционалните сили на СССР и Варшавския договор многократно превишават тези на Запада, стратегите на НАТО не виждат друг начин да се справят с нападение от тяхна страна освен чрез употребата на ядрено оръжие. Всички сценарии за защита на Федерална Република Германия (ФРГ) предвиждат употреба на ядрени оръжия не по-късно от три до десет дни след началото на военните действия. Заплахата, че използването на тактическо ядрено оръжие ще доведе до размяна на удари със стратегическо ядрено оръжие в рамките на т. нар. „масирано възмездие“, тревожи не само Пентагона и Военния комитет на НАТО в Брюксел, но и Москва.⁷

Така в края на 60-те години Западът отчаяно се нуждае от нова военна доктрина, която да гарантира защитата му от числено превъзходящия го враг, по възможност без да пробягва до ядрено оръжие.

Отговорът идва неочаквано – след военните действия на границата между Израел и Сирия от 1973 г., които години наред (а може би и

понастоящем) се изучават във военно-учебните заведения по света. На 6 октомври армиите на Египет и Сирия внезапно нападат Израел. За разлика от Шестдневната война през 1967 г., когато израелската бойна авиация за броени часове унищожава противниковите самолети, дори преди да излетят, през 1973 г. арабските армии са въоръжени с последно поколение съветска техника, обучени са от съветски инструктори. Освен това, превъзходството на арабските войски в личен състав и бойна техника е огромно. След няколко дни, изглеждащата едва ли не пред разгром израелска армия провежда изненадващо настъпление. Резултатът е не просто тактическа изненада, а смазващо поражение за сирийците, които не успяват да вкарат в сражение своите подкрепления.

След около два месеца американски военни специалисти са на бойното поле за да изучат опита от бойните действия. Първият извод, който правят е, че началното съотношение на силите е без значение за изхода на сражението. Изпращането на ешелон след ешелон от Сирия в подкрепа на сражаващите се войски явно не помага за благоприятния изход на войната. Другият важен извод е, че който пръв вземе инициативата, независимо дали противникът го превъзхожда в количествено отношение, дали в атака или отбрана, ще спечели.

Тези идеи не са нови, но в онзи момент като поуки от арабско-израелската война имат решаващо влияние върху американската военна доктрина. Доминиращото дотогава схващане е, че ако армиите на Варшавския договор нападнат през Германия, НАТО трябва да се оттегли, прегрупира и забави настъплението на противника, и чак тогава да премине в настъпление. В случай на неуспех трябва да се прибегне до употреба на ядрено оръжие.⁸

Но след като многобройната сирийска армия, използвала съветската военна доктрина, е спряна от Израел, този опит веднага е използван от САЩ.

В резултат на това през 1976 г. е обявена нова **военна доктрина**, наречена „**активна защита**“. Опирайки се на израелския опит, тя се основава на „навлизането в дълбочина“, т. е. ударът да се насочи не само към първия ешелон на нахлуващите в Германия противникови армии, а чрез използване на високотехнологични оръжия с голям обseg на действие да се извади от строя и следващия ешелон на идващите подкрепления. Въпреки това остава проблемът със следващите ешелони, защото Варшавският договор разполага с много повече войски. Така доктрината „активна защита“ поставя началото на цялостно преосмисляне на американската военна доктрина.

В САЩ новата военна доктрина след доктрината „активна защита“ започва да изкрystalизира в началото на 80-те години на ХХ век. Концепцията за водене на бойни действия в дълбочина поставя акцент не само върху фронталния сблъсък, а и върху удари дълбоко в тила на противника, където се формират следващите ешелони. Целта е да се спре движението на войски, боеприпаси и информация, така че да се прекъсне връзката между фронта и тила. За изпълнението на тази задача военновъздушните сили трябва да разрушават противниковите командни центрове, логистични и комуникационни линии и ПВО, което изисква най-тясно взаимодействие между военновъздушните сили и сухопътните войски. В началото има неуточнени въпроси, свързани с практическото прилагане на доктрината – необходимо е да се формулират не само принципите, въз основа на които ще действат въоръжените сили, а и да се посочи какви оръжия и технологии ще използват. Определят се изискванията, по които са

проектирани танковете „Абрамс М-1“, вертолетите „Апач“, зенитно-ракетните комплекси „Пейтриът“ и други системи и комплекси.

Така, на 25 март **1981 г.** се появява **първият вариант на новата военна доктрина за „въздушно-земното сражение“**. Тя има и критици както сред традиционалистите в американската армия, така и в други страни-членки на НАТО, които я приемат не като възможност да се избегне ядрената война, а като проява на агресивната външна политика на САЩ. С времето обаче новата концепция става основа на военните доктрини на страните от НАТО.

В концепцията за „въздушно-земното сражение“ приоритет се дава на съвместните действия на сухопътните и военновъздушните сили, едновременните удари в оперативно-тактическа дълбочина, унищожаването на втория и следващите ешелони на противника и може би най-важното – използването на „умни“ оръжия за поразяване на целите, определяни преди това като обекти за ядрени удари. По този начин новата доктрина намалява вероятността за ядрен сблъсък.

В полевите ръководства, основани на концепцията за „въздушно-земното сражение“, на офицерите и войниците се дава свобода да поемат инициативата както при настъпление, така и при отбрана. Дори при настъпление на многобройни съединения на противника, се насърчава провеждането на изненадващи контраатаки, насочени към слабите места на настъпващите – продоволствени линии, комуникационни центрове, военни колони, неукрепени флангове.

Концепцията за „въздушно-земното сражение“ получава широко разпространение през 80-те години на ХХ век. Появата на тази концепция става възможно благодарение на нарасналите възможности на ВВС да използват високоточни оръжия и системи, на разузнавателно-ударните комплекси и на ракетите от клас „земя-земя“ с оперативен и тактически

обсег. На ВВС се разчита главно за въздействие по вторите ешелони и резервите на противника.

Концепцията за въздушно-земното сражение периодично е коригирана и запазва водещото си значение до края на XX век. Отделни нейни положения са актуални и на съвременния етап.

В съответствие с нарасналата роля на ВВС през 1984 г. е приета „Основна въздушно-космическа доктрина на ВВС на САЩ“.

През 80-те години на миналия век военнополитическото ръководство на САЩ приема стратегиите **„Пряко противоборство“** и **„Избирателно възпиране“**.

Нов момент в американската военна доктрина е **Инициативата за стратегическа отбрана**, обявена от президента Рейгън на 23 март 1983 г. Целта ѝ е изграждане на ефективна отбрана срещу балистични ракети и всякакви други модерни нападателни средства. Нейният идеен проект включва комплексна интегрирана структура от ядрени и неядрени наземни, въздушни и космически системи, способни да прехващат ракети и бойни глави на всички етапи от траекторията им – изстрелване, ускоряване, полет, насочване към целта.

След фиаското във Виетнам дълги години американските въоръжени сили преживяват спад в мотивацията си и губят популярност сред населението. Освен това в средата на 80-те години на миналия век САЩ изпитват поредица от военнооперативни неуспехи (Иран, Ливан, Гранада), което убеждава Конгреса на САЩ, че Министерството на отбраната не функционира ефективно. Разработването в началото на 80-те години на **законопроекта „Голдуотър – Никълс“** (Goldwater Nichols Department of Defense Reorganization Act) дава значителен тласъкът в развитието на

въоръжените сили в отговор на сериозния проблем – неспособност на видовете въоръжени сили и родовете войски да работят съвместно и ефективно при провеждането на военни операции. Законът за реорганизиране на Министерството на отбраната е **приет през 1986 г.** и предлага решение на този проблем – увеличаване на интегрираността на въоръжените сили на САЩ, което да се осъществи чрез коренна промяна на начина, по който те са били организирани, обучавани, командвани и попълвани. Законът създава нова командна структура на въоръжените сили и на практика засяга всички основни елементи на Министерството на отбраната на САЩ. Впоследствие мнозина разглеждат закона „Голдуотър – Никълс“ като фундамента за съкрушителния успех на американските въоръжени сили в Панама, Персийския залив, Босна, Косово, Афганистан⁹.

Като следствие от законопроекта „Голдуотърс – Никълс“, в прочутата си реч, произнесена през ноември **1984 г.** и серия от изявления в **началото на 1985 г.**, американският министър на отбраната Каспър Уайнбъргър очертава основните критерии за използването на въоръжените сили на САЩ във военни конфликти извън пределите на страната¹⁰. Неговите виждания, наречени **доктрината „Уайнбъргър“**, предвиждат:

- Съединените щати не са длъжни да използват военна сила извън пределите на държавата, ако конкретното участие или самият случай не са жизненоважни за националните интереси или за тези на съюзниците;

- ако се вземе решение за необходимостта от използване на въоръжените сили в дадена ситуация, това трябва да стане с искреното и непоколебимо намерение непременно да победят;

- военните сили трябва да бъдат използвани само при ясно дефинирани политически и военни цели и да бъдат осигурени с ресурси да ги постигнат;

- зависимостите между военните цели, структурата и осигуряването на военните сили трябва постоянно да бъдат преоценявани и оптимизирани;

- до момента на фактическото използване на въоръжените сили на САЩ извън пределите на държавата трябва да има потвърждение, че разполагат с поддръжката на американския народ и избраните от него представители в Конгреса;

- използването на военна сила трябва да се счита като последна възможност за разрешаване на конфликт.

През 1988 г. военнополитическото ръководство на САЩ приема стратегията **„Избирателно възпиране“**, която е в сила до 1995 г. В основата ѝ е залегнало привеждането на военните планове на въоръжените сили на САЩ в съответствие с широкия спектър на военните конфликти – от най-вероятните с малка интензивност до най-малко вероятните глобални конфликти. За всеки вид и разновидност на тези военни конфликти се уточняват функциите и задачите на видовете въоръжени сили за хода и изхода им.

Заключение

Най-характерното в развитието на военностратегическите възгледи в САЩ по време на Студената война е:

- използване на ракетно-ядрената военна сила като съдържащ фактор за потенциалния противник;

- поддържане на подходяща комбинация от ядрени и конвенционални оръжия като потенциал за съдържане;

- извличане на поуки от войната във Виетнам и локални военни конфликти с участие на американски въоръжени сили и такива в Близкия изток.

Периодът на Студената война противопоставя идеологически и политически формиралите се две обществено-политически системи. На въоръжените сили е отредено да развиват потенциал за защита на възприетите ценности в двете системи. Военностратегическите възгледи в САЩ се формират в пряка връзка с националните интереси на страната и нарасналите възможности на средствата за воюване в резултат на развитието на технологиите.

Въпреки (или благодарение на) противопоставянето по време на Студената война, това е период, в който светът успя да избегне нов глобален военен конфликт.

¹ **Стоянов**, Ради, Развитие на военната доктрина на Съединените щати след Втората световна война, Военен журнал, бр. 4, 2002 г., с. 57.

² Пак там, с. 58.

³ **Пенев**, Павел, Периодизация на възгледите за използване на авиацията и ВВС във въоръжената борба от възникването им до наши дни, Сборник научни трудове от научна конференция 2012 „100 години българска бойна авиация“, том 1, Факултет „Авиационен“ на НВУ „Васил Левски“, Долна Митрополия, 17-18 май 2012 г., Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2012 г., с. 26.

⁴ **Стоянов**, Ради, Развитие на военната доктрина на Съединените щати след Втората световна война, Военен журнал, бр. 4, 2002 г., с. 57.

⁵ Пак там, с. 58.

⁶ **Пенев**, Павел, Периодизация на възгледите за използване на авиацията и ВВС във въоръжената борба от възникването им до наши дни, Сборник научни трудове от научна конференция 2012 „100 години българска бойна авиация“, том 1, Факултет „Авиационен“ на НВУ „Васил Левски“, Долна Митрополия, 17-18 май 2012 г., Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2012 г., с. 28.

⁷ **Стоянов**, Ради, Развитие на военната доктрина на Съединените щати след Втората световна война, Военен журнал, бр. 4, 2002 г., с. 59.

⁸ Пак там, с. 60.

⁹ **Богданов**, Пламен, Експедиционни операции от края на XX и началото на XXI век, Издателски комплекс на НВУ „Васил Левски“, 2019 г., с. 9.

¹⁰ **Коръл**, Джон, Светът в ерата на локалните ядрени войни, сп. „Геополитика“, бр. 4, 2015 г.